

سینمای کودک و نوجوان در بوته‌ی نقد

کودکان و نوجوانان در فیلم‌های ایرانی (بخش پنجم)

جبار آذین

لباسی برای عروسی ساخته‌ی کیارستمی

فیلم «لباسی برای عروسی» به ترسیم دنیای صمیمانه و پراخلاص و بی‌ریای کودکان و نوجوانان نظر دارد. لباس، بهانه‌ی است تا «کیارستمی» از آن طریق خصوصیات و خلیقات و نوع تفکر، قهرمانان کوچکش را بازگو کند. فیلمساز در ارایه‌ی تصویری درست از بخشی از زندگی کودکان کارگر موفق عمل کرده است. هرچند که تماشاگر با کلیت زندگی شخصیت‌های اصلی فیلم آشنا نمی‌شود اما به لحاظ احساسی و عاطفی با آن‌ها ارتباط برقرار می‌کند. تحرک خوب دوربین، فضاسازی‌های مناسب، بازی‌های روان، داستان و پرداخت مطلوب سینمایی از نکات مثبت این فیلم به حساب می‌آیند.

آثار انیمیشن تولیدشده در این سال تنها ۴ فیلم هستند که این امر نشانگر افت کمی تولید این نوع فیلم در سال ۱۳۵۵ است. از میان این چهار فیلم، دو فیلم متعلق به کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و دو فیلم دیگر محصول سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران و وزارت فرهنگ و هنر هستند. متأسفانه فیلم‌های انیمیشن این سال از کیفیت بالا و درخور توجهی برخوردار نبودند؛ «آدم شاخ درمیاره» (عروسکی، محصول اداره‌ی کل تولید فیلم و عکس وزارت فرهنگ و هنر، نویسنده، کارگردان و تدوینگر: نصرت

کریمی، م.م. ۲۵، رنگی، ۶ دقیقه، داستانی)، «دایره» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده و کارگردان: سودابه آگاه، م.م. ۲۵، رنگی، ۵ دقیقه)، «مزامحه‌ها» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده و کارگردان: وحیده‌الله فردمقدم، رنگی، ۲ دقیقه و ۵۰ ثانیه، داستانی) و «لک‌لک و روباه» (محصول سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران، کارگردان: کیوان ممتازی، م.م. ۱۶، رنگی، داستانی).

روزی روباه نمکار، لک‌لک را به مهمانی دعوت می‌کند اما به دلیل زیرکی غذای او را در ظرفی مسطح می‌ریزد و در نتیجه لک‌لک نمی‌تواند غذایش را بخورد. این قضیه می‌گذرد تا زمانی که روباه به خانه‌ی لک‌لک دعوت می‌شود. لک‌لک برای ادب کردن روباه غذای هر دوشان را در ظرفی دهان‌باریک می‌ریزد و این بار روباه است که از غذا خوردن عاجز می‌ماند. فیلم لک‌لک و روباه یک اثر ساده، گویا و جذاب است و مضمون آن درباره‌ی احترام متقابل و بدی نکردن است؛ مصداق آن مضامین ضرب‌المثل‌هایی مانند «چاه‌کن همیشه ته چاه است» یا «بد مکن بهر کسی اول خودت دوم کسی» و ... است. لک‌لک و روباه به خاطر ساخت خوبی که دارد به راحتی با کودکان و نوجوانان ارتباط برقرار کرده و حرف‌هایش را می‌زند. این فیلم به دلیل ساده‌گویی در سینمای کودکان و نوجوانان در مرتبه‌ی آثار نسبتاً خوب قرار دارد.

۱۳۵۶: اعتراض!

در سال ۱۳۵۶ و در عرصه‌ی سینمای حرفه‌ی ایران، فیلم‌های «گزارش» (عباس کیارستمی)، «زلزله‌ی دوم» (افشین شرکت)، «سه ماه تعطیلی» (شاپور قریب)، «خاک مهر شده» (مرو انیلی)، «کلاغ» (بهرام بیضایی) و «سوته‌دلان» (علی حاتمی) آثار متفاوتی به لحاظ ساخت، سوژه و محتوا با دیگر تولیدات سینمای ایران محسوب می‌شوند. ورود عنصر آگاهی و روشنگری و توجه به واقعیت‌های اجتماعی را هرچند به صورتی کم‌رنگ می‌توان در فیلم‌های یادشده دید. در این سال جامعه‌ی ایران خود را از درون آماده‌ی خیزش‌های اعتراض‌آمیز و انقلابی می‌کرد و طبیعی است که سستی کنترل رژیم گذشته بر دستگاه‌ها و وسایل ارتباط جمعی و در نتیجه ایجاد امکان طرح مسایل انتقادی از یک سو و افزونی بیش و دانش مردم و تلاش‌های نیروهای مبارز و ضد رژیم از سوی دیگر نمی‌توانست در سرنوشت سینمای ایران بی‌تأثیر باشد. به همین جهت اثرات اعتراض‌های روشنفکرانه در محافل دانشجویی، حوزه‌های علمیه و مراکز فرهنگی و هنری توسط سینماگرانی چون «کیارستمی، بیضایی» و ... به عالم سینمای حرفه‌ی کشیده شد. در این میان سینمای مرتبط با کودکان و نوجوانان نیز بدون تأثیر نماند و ثمر آن را می‌توان هرچند سطحی اما در فیلم‌های تولیدشده‌ی سال ۵۶ دید. در این سال فیلم‌های کوتاه زیر ساخته شدند:

«از اوقات فراغت خود چگونه استفاده کنیم - رنگ‌زنی» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. کارگردان و تدوینگر: عباس کیارستمی، ۲۵ م.م. رنگی، ۷ دقیقه، مستند داستانی)، «اسب چوبی» (محصول مدرسه‌ی عالی تلویزیون و سینما، کارگردان: پوران دخت گلرخ، ۱۶ م.م. سیاه و سفید، ۲۴ دقیقه، داستانی)، «بزرگداشت معلم» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. کارگردان: عباس کیارستمی، ۲۵ م.م. مستند آموزشی)، «تعاون» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. کارگردان: کوروش افشارینا، ۲۵ م.م. رنگی، ۱۵ دقیقه، مستند داستانی - آموزشی)، «تیم خانوادگی» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده و کارگردان:

اردک بختبرگشته‌یی به طمع زیبایی بیش‌تر به هر حیوانی که می‌رسد چیزی را از او وام می‌گیرد تا بر زیبایی‌اش بیفزاید اما در انتها تبدیل به یک موجود عجیب و غریب می‌شود طوری که حتی هم‌قطارش او را نشناخته و با تمسخر از خود دورش می‌کند و در این زمان است که اردک به خود آمده و پشیمان می‌شود. اردک حسود در جهت القای این اندیشه که هر کس باید به آن چه دارد قانع باشد و خداوند به هر کس زیبایی خاصی داده، است. تصاویر ساده، زیبا و گویای فیلم به خوبی در خدمت ارایه‌ی محتوای فیلم هستند و ذهن کودک را به هیچ وجه دچار آشفتگی نمی‌کنند. فیلم اردک حسود، با تماشاگران خردسال به درستی ارتباط برقرار می‌کند و در انتقال پیام خود به آن‌ها موفق است.

۱۳۵۷؛ سال بحران

سال ۱۳۵۷، سال بحران در همه‌ی ارکان جامعه و سال اعتراضات گسترده‌ی مردمی و سال پیروزی انقلاب اسلامی است. مردم در این سال اساس سیستم شاهنشاهی را به لرزه درآوردند و همپای این قضیه همه‌ی وابستگان رژیم و از جمله تمام دستگاه‌های فرهنگی و آموزشی و هنری دچار رکود و بحران شدند. آن چه که در سال ۵۷ در صحنه‌های هنری کشور عرضه شد، اغلب نتیجه‌ی برنامه‌ریزی‌های سال گذشته‌ی تهیه‌کنندگان و فیلمسازان بود و به تقریب همان چارچوب و ویژگی‌های سینمای پیش از انقلاب را داشت. در عرصه‌ی سینمای حرفه‌یی، آثار مبتدلی چون «کوسه‌ی جنوب» (ساموئل خاچیکیان)، «سرسپرده» (ایرج قادری)، «آقای لر به شهر می‌رود» (امیر شروان)، «مشکل آقای اعتماد» (اسماعیل پورسعید) و ... به نمایش درآمدند. در کنار فیلم‌های ذکرشده فیلمسازانی که سعی در

شنیتسلر» اقتباس شده است. دو برادر که یکی از آن‌ها نابیناست از طریق نی زدن امرار معاش می‌کنند. یک روز آن دو برای کسب روزی به کنار امامزاده‌یی می‌روند. در آن‌جا یک مرد مرفه از روی بدجنسی به برادر بی‌بنا می‌گوید که به برادر وی یک سکه‌ی طلا داده است. این قضیه باعث ایجاد کدورت بین دو برادر می‌شود اما عاقبت برادر نابینا از اصل ماجرا اطلاع می‌یابد و از نو بین آن‌ها محبت جوانه می‌زند. نعمت حقیقی در این فیلم بدون هیچ‌گونه اغراق و دست زدن به کارهای عجیب و غریب تصویری، حرف‌هایش را به راحتی با تماشاگر در میان می‌گذارد. به رغم قصه‌ی تا حدودی جذاب فیلم، سکه حرفی درخور برای کودکان و نوجوانان ندارد و پیامی مؤثر را عنوان نمی‌کند اما همین اندازه که یکی از واقعیت‌های زندگی ما را مطرح می‌کند، خوب است. فضاسازی‌های فیلم، فیلمبرداری چشم‌نواز، موسیقی مناسب و ... از امتیازات فیلم سکه به حساب می‌آیند.

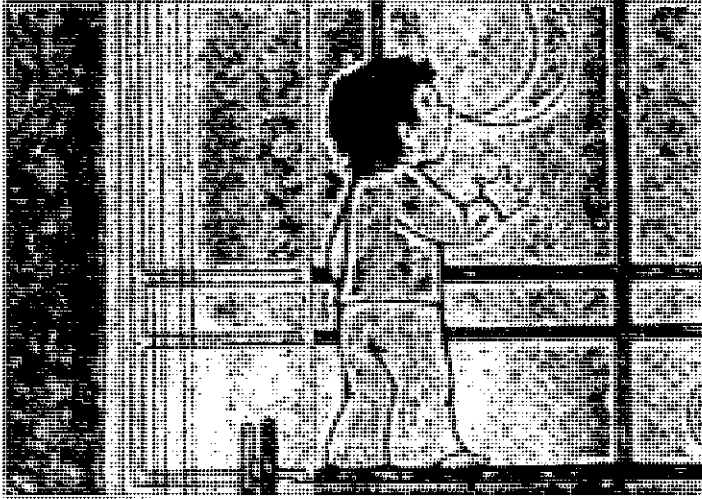
«سپهر ما از خورشید» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده، کارگردان و تدوینگر: جواد کهنمویی، ۱۶ م.م. رنگی، ۷ دقیقه، مستند آموزشی)، «شب حقیقی» (محصول سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران، نویسنده، کارگردان و تهیه‌کننده: خسرو شجاع‌زاده، ۲۵ م.م. رنگی، ۳۲ دقیقه و ۳۴ ثانیه، داستانی)، «کاشی‌کاری» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده و کارگردان: آیدین آغداشلو، ۲۵ م.م. رنگی، ۱۰ دقیقه، مستند آموزشی)، «کوچ» (محصول سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران، کارگردان: واروژ کریم‌مسیحی، ۱۶ م.م. سیاه و سفید، ۴۵ دقیقه، داستانی) و «معلم همه‌ی بچه‌های ایل» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده و کارگردان: ابراهیم حقیقی، ۲۵ م.م. رنگی، ۲۰ دقیقه، مستند آموزشی). در زمینه‌ی تولید آثار انیمیشن در این سال فقط ۳ فیلم عرضه شد که این مسئله از کم‌کاری دست‌اندرکاران این نوع سینما حکایت داشت. سه فیلم ارایه‌شده عبارت‌اند از: «امیر حمزه دلدار و گور دلگیر» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده و کارگردان: علی‌رضا زرین کلک، ۲۵ م.م. رنگی، ۲۸ دقیقه، داستانی)، «زال و سیمرغ» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. کارگردان: علی‌اکبر صادقی، ۲۵ م.م. رنگی، ۲۵ دقیقه، داستانی) و «اردک حسود» (محصول مرکز سینمایی و سمعی و بصری کشور، کارگردان و طراح: اسفندیار احمدیه، ۱۶ م.م. رنگی، ۶ دقیقه و ۲۱ ثانیه).

جواد کهنمویی، ۱۶ م.م. رنگی، ۳ قسمت و هر قسمت ۲۰ دقیقه، داستانی)، «ثروت» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده، کارگردان و تدوینگر: جواد کهنمویی، ۱۶ م.م. رنگی، ۸ دقیقه و ۴۵ ثانیه، مستند آموزشی)، «خروس بی‌محل» (عروسکی، محصول مرکز سینمایی و سمعی و بصری کشور و وزارت فرهنگ و هنر، نویسنده و کارگردان: نصرت کریمی، ۲۵ م.م. رنگی، ۱۲ دقیقه و ۵۱ ثانیه، داستانی)، «خطاطی» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده و کارگردان: آیدین آغداشلو، ۳۵ م.م. رنگی، ۸ دقیقه و ۳۰ ثانیه، مستند آموزشی) و «خط‌خوردگی» (محصول پلاتو ۱۶، نویسنده، کارگردان و فیلمبردار: خسرو سینایی، ۱۶ م.م. رنگی، ۶۵ دقیقه، داستانی).

«خسرو سینایی» در این اثر خود، به نحوی بارز نگاه روشنگرانه‌یی به علل مصایب اجتماعی دارد. کانون اصلاح و تربیت، مکانی مناسب است تا وی از طریق طرح زندگی یک نوجوان دست به ریشه‌یابی مشکلات او بزند. رفاقت نوجوان با آدم‌های نادرست، دزدی پول از کیف مادر، فرار از مدرسه، سیگار کشیدن، اعتیاد به مواد مخدر، غیبت و بدگویی پدر و مادر نوجوان از یکدیگر در حضور او و ... از جمله مسایل مبتلابه این شخصیت است. نوجوان در محیطی ناسالم رشد کرده و به دلیل عدم فرهنگ و تربیت صحیح خانوادگی و ... به انحراف کشیده شده است. فیلم خط‌خوردگی با دیدی واقعی به کند و کاو در اعماق جامعه می‌پردازد. دوربین سینایی، خلاق و جست‌وجوگر تا آخرین لحظات فیلم، بیننده را به خود جذب می‌کند. موسیقی مناسب و فیلمبرداری درست هدایت شده از امتیازات فیلم خط‌خوردگی است. این فیلم با گشودن دری به زندگی و انگیزه‌های انحراف یک نوجوان، خانواده‌ها را مخاطب قرار می‌دهد و از این طریق بر ایجاد حس کنترل و نظارت صحیح در امور فرزندان‌شان تأکید می‌کند.

«راستی» (محصول سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران، کارگردان و تهیه‌کننده: محسن نادرزاد، ۱۶ م.م. سیاه و سفید، ۲۱ دقیقه و ۲۲ ثانیه، داستانی) و «سبکه» (محصول ک.پ.ف.ک.ن. نویسنده، کارگردان و فیلمبردار: نعمت حقیقی، ۳۵ م.م. رنگی، ۴ دقیقه، داستانی).

سکه از اولین تجربه‌های «نعمت حقیقی» در مقام کارگردانی است. سوژه‌ی فیلم از قصه‌ی «کور و برادرش» نوشته‌ی «ارتور

مقاوت اندیشیدن و متفاوت فیلم ساختن داشتند با درک موقعیت انقلابی جامعه، فیلم‌هایی مانند «دایره‌ی مینا» (داریوش مهرجویی)، «سفر سنگ» (مسعود کیمیایی) و ... را ساخته و روانه‌ی سینماها کردند. به جز موارد یادشده، به علت خیزش انقلابی مردم و تأثیر آن بر جامعه‌ی سینمایی، جریان اصلی فیلمسازی برای مدتی در کشور متوقف شد. با این حال کسانی وجود داشتند که بدون دغدغه‌ی خاطر و با اندیشه‌ی باطل «شاه دوباره بازمی‌گردد!» به انقلاب مردم بی‌اعتنایی کردند و کار فیلمسازی خود را ادامه دادند که برخی از این آثار به دلیل تثبیت نشدن موقعیت انقلاب در همه‌ی بخش‌های جامعه در سال ۱۳۵۸ به نمایش درآمدند. در محدوده‌ی سینمای کودک و نوجوان هم آن چه که تولید شده نتیجه‌ی کارکردها و برنامه‌ریزی‌های پیشین برخی از نهادهای بود و به جز این از سوی مراکز فیلمسازی کاری تازه تدارک دیده نشد. فیلم‌های کوتاه به نمایش درآمد و یا ساخته‌شده اما به نمایش درنیامده‌ی سال ۵۷ عبارت‌اند از: «آوازخوان» (محصول ک.پ.ف.کن. نویسنده و کارگردان: کیومرث پوراحمد، ۳۵ م.م. رنگی، ۴۱ دقیقه، داستانی)، «بازیگر» (محصول ک.پ.ف.کن. نویسنده و کارگردان: داوود روستایی، ۱۶ م.م. رنگی، ۲۱ دقیقه، مستند آموزشی)، «به آرزو رسیدن» (محصول مدرسه‌ی عالی تلویزیون و سینما، حمید نصیری و کامیاب درویشی، ۱۶ م.م. رنگی، ۴ دقیقه، داستانی) و «تابستان کودکی» (محصول سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران - مرکز خوزستان - نویسنده و کارگردان: اکبر گلرنگ، ۱۶ م.م. رنگی، ۲۶ دقیقه و ۲۴ ثانیه، داستانی). در یکی از شهرهای خوزستان، سینما فیلمی از «تارزان» نمایش می‌دهد. چهار پسر بچه برای دیدن این فیلم که در سالن تابستانی نمایش داده می‌شود پول کافی ندارند. آن‌ها از دیوار خانه‌ی همسایه بالا رفته، خود را به بام می‌رسانند اما آن‌جا نیز عده‌ی زیادی برای دیدن فیلم ایستاده‌اند و جایی برای آن‌ها نیست. با پرداخت مقداری پول به پسر صاحبخانه آرزوی چهار کودک برآورده می‌شود. فیلم تابستان کودکی، یک فیلم ساده و صمیمی است و از روزهای اول ورود سینما به خوزستان حکایت دارد. جاذبه‌ی جادویی سینما و عشق به فیلم دیدن توسط خردسالان به نحوی ملموس در اثر «اکبر گلرنگ» به تصویر درآمده است. به آن که سوژه‌ی فیلم حرف تازه‌ی برای نسل جوان ندارد اما دیدن تصاویری مملو از شوق و اشتیاق برای دیدن فیلم تارزان، بزرگسالانی که

در سال‌های اولیه‌ی ورود سینما به ایران در سنین نوجوانی بودند را به یاد گذشته‌ها انداخته و شادمان می‌کند. فیلم تابستان کودکی از جمله آثاری است که خارج از حیطه‌ی روشنفکری به دلیل کاربرد خوب صدا، بازی‌ها، فیلمبرداری و کارگردانی جمع و جور و مخاطب قرار دادن جوانان و نوجوانان، موفق عمل کرده است. «تعمیر کاران الکتریکی» (تولید ک.پ.ف.کن. نویسنده کارگردان و فیلمبردار: ابوالفضل رازانی، ۱۶ م.م. رنگی، ۱۲ دقیقه، مستند آموزشی)، «چرا بچه‌ی من» (تولید پلاتو ۱۶، نویسنده کارگردان، فیلمبردار و سازنده‌ی موسیقی متن: خسرو سینیایی، ۱۶ م.م. رنگی، ۱۵ دقیقه، مستند داستانی)، «سکوت رنگین» (تولید پلاتو ۱۶، نویسنده کارگردان، فیلمبردار و سازنده‌ی موسیقی متن: خسرو سینیایی، ۱۶ م.م. رنگی، ۲۰ دقیقه، داستانی) و «عینک» (تولید اداره‌ی کل تولید فیلم و عکس وزارت فرهنگ و آموزش عالی، کارگردان: حسین ترابی، ۳۵ م.م. رنگی، ۲۰ دقیقه، داستانی). پسر بچه‌ی که مجبور به استفاده از عینک شده توسط همکلاسی‌ها و دوستانش مورد تمسخر قرار می‌گیرد اما وقتی پزشک همشاگردی‌های او را معاینه می‌کند معلوم می‌شود که خیلی از آن‌ها باید عینک بزنند و به این ترتیب مسئله‌ی پسر بچه حل می‌شود. فیلم عینک از فیلم‌های واقع‌گراست که با استفاده‌ی درست از قابلیت‌های دوربین، بازی‌های خوب و موسیقی هماهنگ حرف‌هایش را به روشنی عنوان می‌کند. معضلی که فیلم به آن پرداخته از مسایل مبتلابه بسیاری از قشرهای جامعه است و «حسین ترابی» با بررسی آن در محیط مدرسه، هم به خردسالان و هم به بزرگسالان در مورد مراقبت‌های لازم از چشم هشدار می‌دهد. عینک از فیلم‌های خوب ۱۳۵۷ است.

تنها فیلم انیمیشن عرضه‌شده در سال ۵۷، فیلم «از جهان مختلف» تولید کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است. این فیلم به طریق ۳۵ م.م. رنگی و در ۱۰ دقیقه ساخته شده و توسط «فرشید مقالی» نوشته و کارگردانی شده است. فیلم از جهات مختلف به صورت مستند و به شیوه‌ی تحقیقی نگرش و تفکر در مورد موضوعات مختلف را به بیننده‌ی کودک و نوجوان آموزش می‌دهد. با فیلم یادشده پرونده‌ی تولید و عرضه‌ی فیلم‌های کودکان و نوجوانان در سینمای ایران در پیش از انقلاب بسته می‌شود.

ادامه دارد